

Forord

Gjennom mange års erfaring som mekler har ett faglig tema opptatt meg mer enn noen andre: manipulasjon. For det første fordi manipulasjon stadig oftere har vært et innslag – åpent eller skjult – både i meklingsprosessen, i rådgivningsamtaler og i terapissammenheng. For det andre fordi jeg opplever dette som et faglig utfordrende fenomen. Etter hvert som jeg rettet oppmerksomheten mot fenomenet, oppdaget jeg det i stadig flere sammenhenger. Det er som kunstmaleren og fargenyanser: Jo mer erfaring hun får med å male med blått, desto flere nyanser av blåfargen oppdager hun. Mitt håp er at denne boka kan bidra til en mer nyansert forståelse av manipulasjon, noe som i neste omgang kan føre til raskere identifikasjon og avsløring av fenomenet både for fag- og lekperson; i egne og andres liv.

Mange av analysene mine av manipulasjon har jeg gjort i egne meklings-, rådgivnings- og terapiprosesser. Lever man intenst med et tema, har man rikelig anledning til å studere det nærmest daglig; det være seg i familie, nærmiljø, arbeidsliv eller medier. Utfordringen er ikke først og fremst å forstå manipulasjon i teorien, men å gjenkjenne den i alle livets situasjoner, også der vi ikke bare er observatører, men også blir personlig berørt av fenomenet. Selv om vi som fagpersoner i utgangspunktet ikke er del av spillet, kan vi bli viklet inn i det, ved at manipulatorene får oss inn på sin arena. Ved å nyansere fenomenet kan vi lettere avsløre avanserte former for manipulasjon.

Det er utrolig mange lag av manipulasjon. Da jeg begynte å kartlegge, analysere og systematisere variasjoner over temaet, oppdaget jeg at de umiddelbare lagene var som toppen av et isfjell. Det viste seg også at mange isfjell hadde jeg ikke oppdaget, fordi jeg trodde de bare var drivis. Mesteparten av fenomenet var skjult under havoverflaten. Og selv nå i slutfasen av arbeidet med boka er jeg ganske sikker på at det er flere isfjell under overflaten, og det gjør det spennende å fortsette

6 FORORD

søket. Det er nettopp det avanserte som kan lure de fleste av oss, som har pirret min nysgjerrighet og bidratt til de faglige utfordringene mine. At jeg etter hvert oppdaget at ikke bare lekfolk, men også mange fagfolk ikke avslørte de mer avanserte formene for manipulasjon, fascinerte meg og motiverte meg til å gå dypere inn i materien. En drivkraft i dette arbeidet er ønsket om å bidra til økt kunnskap om manipulasjon for å hjelpe mennesker som lider under en manipulators grep. Mitt håp er altså at boka skal være til nytte for fagfolk på området, men også for ofre for manipulasjon. Det betyr at jeg vil forsøke å gå i dybden gjennom faglige teoretiske utredninger og samtidig presentere stoffet på en måte som gjør det forståelig også for lekfolk.

I arbeidet med å skrive boka har jeg hatt gode støttespillere. Takk til privatpraktiserende psykolog Kristin Vedeler for trofast gjennomlesning av manus og verdifulle innspill. Takk også til min gode venn og kollega Sakhi for de vesentlige samtalene underveis. Hans psykologiske dybdeforståelse har stimulert meg til å se mange nyanser av fenomenet manipulasjon. Det har også vært verdifullt at jungiansk analytiker Astri Hognestad og sosialantropolog Lillian Høstaker, som begge på hver sin måte har arbeidet med temaet åndelig manipulasjon, har gjennomgått og gitt kommentarer til kapittel 9.

Innhold

KAPITTEL 1 INTRODUKSJON	11
Manipulasjon som fagpsykologisk fenomen	11
Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv	11
Et narrativt perspektiv	12
Å oppdage fellestrekk ved manipulasjon	13
Oversikt	14
Manipulasjon i langsynt og nærsynt perspektiv	14
Manipulasjon og tilgrensende fenomener	14
Å forstå manipulasjon i dybden	15
Noen særlige manipulasjonsarenaer	15
Håndtering av manipulasjon	16
KAPITTEL 2 FENOMENET MANIPULASJON	17
Valg av begreper	17
Begrepet manipulasjon	17
De vesentlige komponentene i manipulasjon	19
Strategi	19
Å oppnå en egen fordel	19
Den manipulerte blir lurt	19
Skjult hensikt	20
Bevissthet	21
Falsk eller usaklig presentasjon	23
Definisjon av manipulasjon	24
Hverdagsmanipulasjon	24
Den skadelige manipulasjonen	25
Fra hverdagsmanipulasjon til rigid manipulasjon	26
Manipulasjon som et komplekst samspill	28

8 INNHOLD

KAPITTEL 3 TILGRESENDE FENOMENER	30
Påvirkning	30
Overtalelse	31
Hjernevasking	32
Manipulasjon eller psykopati?	33
Psykopatibegrepet	33
Ulikheter mellom manipulasjon og psykopati	34
Manipulative og psykopatiske trekk	37
Forholdet mellom manipulasjon og maktutøvelse	39
Makt	39
Hensikt	40
Direkte pressmiddel	41
Makt er ikke skjult	41
Makt ingrediensen i manipulasjon	42
Skjult hensikt uten egen fordel	42
Falsk presentasjon som selvforsvar	43
Forteppe	44
KAPITTEL 4 HVORFOR MANIPULERE?	45
Bakteppet	45
Hvem manipulerer?	45
Menneskets handlingskraft	46
Tilfredsstillelse av egoet	46
Skape sosial trygghet	47
Fra selvisk til uselvisk natur	47
Manipulasjon som kompensasjon for manglende ressurser	48
Sentrale ressurser	50
Bakteppet og forteppet	53
KAPITTEL 5 MANIPULASJONSPROSESSEN	54
Manipulasjon som interaksjon	54
Møtepunkt	54
Å avdekke fordel for manipulator	55
Å oppdage en svakhet hos offeret	56
Vekke offerets emosjoner	60
Offerets dømmekraft reduseres	61
Falsk eller usaklig presentasjon	62
Den universelle manipulasjonsprosessen	62
KAPITTEL 6 ULIKE MANIPULASJONSSTRATEGIER	64
Edderkoppens nett	64
Manipulatorens tre posisjoner	65
Å skape et imponerende bilde	66
Å koke suppe på en spiker	66

Skrytepavens falske presentasjon	68
Å imponere andre ved usaklig veltalenhet	70
Å imponere gjennom overdreven handling	72
Andre overlegne posisjoner	73
Avledningsmanøver	73
Den fryktinngytende	75
Taushet som ikke er gull	78
Kjerringa mot strømmen	79
Skyldebøtta	80
Å strø salt i såret	81
Ulv i fåreklær	82
Å kaste skygge over andre	83
Å presentere en underlegen posisjon	85
Stakkars meg	85
Florence Nightingale	89
Manipulasjon fra en nøytral posisjon	91
Den hjelpsomme	91
Manipulasjonens forgreninger	92
KAPITTEL 7 DEN UENDELIGE MANIPULASJONSSIRKELEN	93
Universelle sirkler	93
Sirkulær forståelse	94
Sirkelen innledes	95
Reparasjon	95
Sirkelens andre fase	97
Sirkelens tredje fase	98
Sirkelens fjerde fase	99
Det sirkulære tempoet	100
Når er manipulasjonssirkelen uendelig?	101
Spiralen	104
En kasus av uendelige manipulasjonssirkler	105
Uendelig, men ikke evig	106
KAPITTEL 8 MANIPULASJON OG BARN	107
To sider av samme sak	107
Foreldre som manipulerer barn	107
Manglende behovstilfredsstillelse	108
Døve egen smerte	108
Foreldre i konflikt	109
Foreldrefiendtlighetssyndromet	110
Tvist om barn ved samlivsbrudd	111
Barn som manipulerer sine foreldre	114
Når begynner barn å manipulere?	114
Utvikling av manipulatoriske evner	116
Barns ulike manipulasjonsstrategier	116

10 INNHOLD

Senvirkninger	118
Manipulasjonens aldersuavhengighet	120
KAPITTEL 9 MANIPULASJON I ÅNDELIG SAMMENHENG	122
Religiøs lengsel og erfaring	122
Manipulasjon med åndelige virkemidler	123
Utnytte åndelig lengsel	124
Strukturelle manipulasjonsgrep	128
Manipulasjon gjennom paranormale evner	133
Åndelig manipulasjon i nære relasjoner	136
Den doble manipulasjonsdosen	141
KAPITTEL 10 MANIPULASJON AV FAGFOLK	142
To måter å manipulere fagfolk på	142
Manipulasjon av fagpersoner i barnefordelingssaker	148
Manipulasjon av terapeut i parsamtaler	150
Manipulasjon av terapeut i individualsamtaler	152
Manipulasjon av hjelpeapparatet som støtter barna	153
Ignoranse er manglende kunnskap	154
KAPITTEL 11 HÅNDTERING AV MANIPULASJON	155
Å gjennomskue manipulasjonsspillet	155
Å gjenvinne kontrollen over seg selv	156
Ikke provosere unødige	157
Ikke vise sin svakhet	159
Håndtering av manipulatorens provokasjoner	160
Hva skaper endring?	160
Stakkars meg	163
Indirekte truende	165
Trussel om å ta eget liv	167
Installere buffere	168
Operant læringsteori	169
Bryte eller redusere kontakten?	172
Håndtering av manipulasjon av barn	173
Håndtering av manipulasjon gjennom mekling	176
AVSLUTNING	181
Ingen snarvei	181
LITTERATURLISTE	183
STIKKORD	187